

CZU 341.9:347.62

Aspecte teoretice și practice în materia căsătoriei cu element de extraneitate

Corneliu VRABIE

doctor în drept, lector universitar

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

***Abstract.** The current amplification and diversification of international relations creates conditions for the birth to an increasing extent of legal relations between natural persons, including one or more elements of foreignness, a fact due to which these relations are placed under the scope of the norms of private international law. Among these relationships, family ones are the most common. Family relations with a foreign element require solving a series of problems related to the determination of the law applicable to the form and substance of the conclusion, divorce and annulment of the marriage, the recognition of these acts if they took place abroad.*

***Keywords:** foreignness, marriage, legal relations, family, divorce.*

1. Calificarea în materie de căsătorie cu element străin

Primul pas de la care se pornește în reglementarea căsătoriei cu element străin, este calificarea noțiunilor și termenelor juridici. În procesul aplicării ei norma conflictuală trebuie „confruntată” cu raportul juridic concret dintre părți, care constituie situația de fapt, cu scopul de a vedea în conținutul său legătura cărei norme conflictuale intra respectivul raport juridic (eventual litigios) [1, p. 41].

Calificarea prezintă deosebit interes în materia căsătoriei deoarece legea străină poate califica drept căsătoria o uniune diferită de cea pe care legea Republicii Moldova o definește drept căsătorie. În doctrina engleză, se consideră că o uniune dintre un bărbat și o femeie trebuie calificată drept căsătorie, dacă legea țării unde s-a încheiat o califica astfel. În doctrina franceză, calificarea unei uniuni drept căsătorie se face conform unui principiu care domină materia, după legea forului.

De asemenea, conform art.2588, al.1 din Codul civil român [2]: „Când determinarea legii aplicabile depinde de calificarea ce urmează să fie dată unei instituții de drept sau unui raport juridic, se ia în considerare calificarea juridică stabilită de legea română”, deci și calificarea căsătoriei trebuie făcută după legea forului [3, p. 75]. La fel prevede și legislația Republicii Moldova, adică calificarea se face după legea forului.

Dar, calificarea căsătoriei după legea forului nu este în afară de critică. Aceasta, deoarece chiar dacă legile străine dau căsătoriei o definiție diferită de cea europeană, grefată pe ideea căsătoriei creștine monogame și indisolubile, nu înseamnă că legislațiile în cauză nu creează o instituție care

răspunde la problemele căsătoriei. Dacă ne situăm în momentul încheierii căsătoriei cu element de extraneitate în Republica Moldova, calificarea după legea forului este perfect întemeiată. Concepția juridică privind căsătoria reflectă concepția socială, morală, religioasă, a unui sistem de drept cu privire la această instituție. De asemenea, ordinea publică are o aplicație mai largă decât în alte materii. La fel, chiar dacă, o căsătorie s-a încheiat în străinătate, dar, unul dintre soți este cetățean al Republicii Moldova, avându-se în vedere caracterul reciproc al efectelor căsătoriei, calificarea ar trebui făcută după legea Republicii Moldova, chiar dacă problema calificării se ridică după încheierea căsătoriei. Dacă ne aflăm în situația drepturilor dobândite în străinătate și căsătoria s-a încheiat între doi cetățeni străini, critica este întemeiată. Calificarea trebuie făcută după *lex causae*, care este în această situație legea locului unde se încheie căsătoria.

Un argument în favoarea soluției că în materia căsătoriei există situații în care se impune calificarea după *lex causae* este acela de a considera căsătoria poligamă sau căsătoria între persoane de același sex drept instituții necunoscute legii Republicii Moldova, ceea ce impune calificarea după *lex causae*.

Considerăm că distincția arătată este necesară, deoarece, în anumite situații, dacă facem calificarea după legea Republicii Moldova, ar trebui să excludem anumite uniuni din sfera căsătoriei, deci suntem în situația căsătoriei inexistente. Dimpotrivă, dacă facem calificarea după *lex causae*, care este legea locului încheierii căsătoriei, uniunea poate fi considerată căsătorie. Rezultă că și o uniune care în Republica Moldova nu ar fi considerată căsătorie (de exemplu căsătoria între persoane de același sex) poate fi considerată căsătorie. Recunoscând că o anumită uniune este căsătorie, aceasta poate produce anumite efecte în Republica Moldova, deoarece ordinea publică produce efecte mai atenuate în materia drepturilor dobândite în străinătate.

2. Condițiile de formă ale căsătoriei cu element străin

Conform art. 155 Codul familiei al Republicii Moldova, forma încheierii căsătoriei este supusă legii locului unde se celebrează. Principiu recunoscut și de izvoarele internaționale, cum ar fi Convenția de la Haga din 14 martie 1978, asupra celebrării și recunoașterii validității căsătoriilor, care prevede în art. 2 că mariajul este supus legii statului unde a fost celebrat (textul se refera la formele căsătoriei). Astfel, art. 155, alin. 1 Codul familiei are următorul conținut: „Forma și modul de încheiere a căsătoriei pe teritoriul Republicii Moldova de către cetățeni străini și apatrizi sunt determinate de legislația Republicii Moldova”. Din conținutul arătat, norma cuprinsă la acest articol este o normă conflictuală unilaterală și face trimitere numai la legislația Republicii Moldova. Totuși putem interpreta acest text de lege ca fiind un principiu unanim recunoscut și devenit regulă în dreptul internațional privat, susținut de majoritatea autorilor.

Bineînțeles, trebuie să recurgem la unele distincții: căsătoria unui cetățean al Republicii

Moldova se încheie în țară cu un străin; căsătoria unui Republicii Moldova se încheie în străinătate.

Clasificarea condițiilor la încheierea căsătoriei în condiții de fond, în sens larg (cuprinzând condițiile de fond în sens restrâns și impedimentele la căsătorie), și condiții de formă, prezintă interes din punctul de vedere al dreptului internațional privat. Aceasta, bineînțeles, în sistemele care au la baza o dualitate de reglementări conflictuale și anume: condițiile de fond ale căsătoriei sunt supuse legii personale a soților (care poate fi legea națională sau legea domiciliului), iar condițiile de formă sunt supuse, în principiu, legii locului încheierii căsătoriei. Argumentul principal în favoarea acestei opțiuni este ocrotirea unui interes general, și anume asigurarea valabilității căsătoriei [4, p.78].

Dar, alte sisteme de drept internațional privat adoptă soluția dualistă, potrivit căreia condițiile de fond ale căsătoriei sunt reglementate de o lege, iar forma încheierii căsătoriei de o altă lege.¹ Premisa de la care se pornește este aceea că în materie de căsătorie, ca și în cazul oricărui act juridic, se poate face delimitarea între condițiile de valabilitate extrinseci, adică de formă, și condițiile de validitate intrinseci, adică de fond [4, p.78].

Conform art.2586, al.1 din Codul civil român: „Condițiile de fond cerute pentru încheierea căsătoriei sunt determinate de legea națională a fiecăruia dintre viitorii soți la momentul celebrării căsătoriei”, iar conform art. 2587, al.1, „Forma încheierii căsătoriei este supusă legii statului pe teritoriul căruia se celebrează”. Legislația Republicii Moldova consacră aceleași reguli, dar nu într-un mod atât de explicit, ci rezultă din interpretarea art. 155 și art. 156 C.F.

Dar, în această delimitare, nu se aplică numai regulile dreptului comun în materia distincției între fondul și forma actului juridic. După cum s-a precizat în literatura de specialitate, criteriul după care cerințele legale pentru încheierea căsătoriei se clasifică în condiții de fond și condiții de formă îl constituie importanța atribuită fiecărei cerințe legale în vederea încheierii căsătoriei, deci măsura în care dă expresie interesului general de a stabili minimum de cerințe legale pentru încheierea căsătoriei. Această apreciere diferă însă de la o legislație la alta, deci este posibil ca o cerință legală pentru încheierea căsătoriei să fie condiție de fond după o lege a unui stat și condițiile de familie după legea altui stat [5, p.170].

Calificarea sau distincția între condițiile de fond și condițiile de formă se face, în principiu, după legea forului (*lex fori*), deci pentru țara noastră după legea moldovenească, anume această soluție este dată de art. 155 alin. (1) C.F., care prevede că: „Forma și modul de încheiere a căsătoriei

¹ Pe de altă parte, în practica unor state, în special în Anglia și în alte țări de tradiție *common law*, noțiunea de condiții de fond ale căsătoriei este un concept insuficient definit, cuprinzând numai substanța, esența condițiilor de încheiere a căsătoriei. De aceea, teoreticienii englezi au încercat să definească acest concept, foarte important pentru dreptul internațional privat, pornind de la aceea că cerințele esențiale pentru încheierea căsătoriei sunt acelea care exprimă un interes social foarte puternic, așa încât orice încălcare a lor nu poate fi tolerată de societate, nici atunci când căsătoria se încheie în străinătate. Pe de altă parte, formalitățile la încheierea căsătoriei cuprind acele probleme în care societatea este mai puțin interesată, așa încât poate renunța la îndeplinirea lor atunci când resortisanții țării respective încheie căsătoria în străinătate, în conformitate cu legea locală.

pe teritoriul Republicii Moldova de către cetățenii străini și apatrizi sînt determinate de legislația Republicii Moldova.”

Căsătoria între un cetățean al Republicii Moldova și un străin.

O asemenea căsătorie se încheie în fața serviciilor de stare civilă din Republica Moldova cu respectarea condițiilor de formă puse de lege (art. 9-15 din Codul familiei al Republicii Moldova, art. 31-40 din Lega Republicii Moldova nr.100 din 2001 privind actele de stare civilă).

Conform art. 155, alin. 2 din Codul familiei, soțul cetățean străin va trebui să probeze că, după legea sa națională este apt din toate punctele de vedere să încheie căsătoria. Proba urmează dispozițiile art. 1578, alin. 1 din Codul civil al Republicii Moldova [6], potrivit căruia conținutul legii străine se dovedește prin atestări obținute de la organele statului căruia îi aparține prin cetățenie străinul. Atestările sunt obținute atît de la organele de resort din străinătate, cît și de la oficiile consulare ale soțului străin acreditate în Republica Moldova. Aceste atestări (certIFICATE) sunt valabile pe teritoriul Republicii Moldova timp de 6 luni de la momentul eliberării și pentru a fi valabile sunt supuse supralegalizării. Dacă nu poate produce o atestare din partea organului competent din statul său, căsătoria se poate celebra, delegatul de stare civilă constatînd că străinul îndeplinește condițiile impuse de legea Republicii Moldova. Este vorba aici de aplicarea unui principiu mai general, potrivit căruia, atunci cînd conținutul legii străine nu se poate dovedi dintr-un motiv oarecare, se aplică legea Republicii Moldova (art. 1578, alin. 4 Cod civil).

Căsătoria încheiată între doi străini în care ambii au cetățenii diferite.

Dacă ei doresc să se căsătorească în Republica Moldova, au de ales între a se prezenta în fața autorității Republicii Moldova, serviciul de stare civilă și a se supune legilor după care delegatul de stare civilă încheie căsătoria, sau a se prezenta în fața autorităților locale străine competente, care sunt agentul diplomatic sau consular al țării de care ei aparțin. Agentul diplomatic sau consular străin încheie o căsătorie valabilă numai dacă sunt îndeplinite următoarele condiții:

- a) să existe între Republica Moldova și statul străin o convenție consulară sau un tratat de asistență juridică care să permită lucrul acesta;
- b) legislația statului trimițător să-l abiliteze să încheie o căsătorie în conformitate cu legislația statului trimițător.

Agentul diplomatic sau consular străin celebrează căsătoria după regulile de formă și de fond prevăzute de legislația națională a viitorilor soți. Prevederi de felul acesta se găsesc în tratatele de asistență juridică, convențiile și acordurile de asistență juridică încheiate de Republica Moldova cu România, Ucraina, Polonia, Federația Rusă, Bulgaria, precum și în convențiile consulare încheiate cu statele menționate, precum și cu alte state. În convenția consulară cu Federația Rusă se prevede la art. 9, alin. 1, lit. d, că funcționarii consulari au dreptul să officieze căsătorii între cetățenii statului

trimițător și să elibereze certificate corespunzătoare; ei vor informa de îndată autoritățile competente ale statului de reședință despre căsătoriile oficiate.

Căsătoria încheiată în străinătate între un cetățean al Republicii Moldova și un cetățean străin.

În acest caz, căsătoria se poate încheia fie în fața autorității locale competente, fie în fața agentului diplomatic sau consular al Republicii Moldova ori a agentului diplomatic sau consular străin provenind din statul căruia îi aparține prin cetățenie celălalt soț.

Referitor la stipulațiile legislației moldovenești, acestea impun unele explicații suplimentare. Astfel, conform art.2592 Cod civil, „Înregistrarea actelor de stare civilă ale cetățenilor Republicii Moldova care au reședința în afara teritoriului ei se efectuează de către oficiile consulare ale Republicii Moldova, iar în lipsa acestora, de către ambasade”. Prevederea aceasta este întărită de cea a art. 156, alin. 1 din Codul familiei care stipulează că „Cetățenii Republicii Moldova se pot căsători în afara Republicii Moldova la misiunile diplomatice sau oficiile consulare ale Republicii Moldova”.

În fața autorităților locale, se procedează conform legii locale. Cetățeanul nostru poate fi obligat să ateste dreptul de a încheia căsătoria conform legii noastre. În Moldova o asemenea autorizație poate fi obținută la Serviciul de Stare Civilă. Această autorizație va fi tradusă în limba cerută de autoritățile străine. Cetățeanul Republicii Moldova trebuie să respecte condițiile de fond prevăzute de legea Republicii Moldova, fie că se prezintă în fața autorității locale, fie că se prezintă în fața unui agerit diplomatic sau consular străin, de care aparține prin cetățenie celălalt soț. În ceea privește aceste reguli, conform art. 156, alin. 2 Codul familiei, acestea sunt cele de la art. 11 și 14 din Codul familiei relative la încheierea căsătoriei, norme ce reprezintă reguli materiale de aplicare necesară nu numai pe teritoriul Republicii Moldova. Ele se impun, cu excepțiile prevăzute de lege, tuturor celor care apar în fața autorităților Republicii Moldova. Agenții diplomatici sau consulari ai Republicii Moldova comunică în fiecare an în Republica Moldova înregistrările făcute privind pe cetățenii Republicii Moldova, pentru a fi trecute în registrele de stare civilă ținute la primărie.

În același timp, pentru actele de stare civilă înregistrate în străinătate în fața autorităților competente străine, se impune o procedură specială de transcriere a acestora în registrele de stare civilă (condiție impusă de art.13 și 65 din Legea nr.100/2001). Astfel, conform art. 13, alin. 2 al Legii Republicii Moldova nr.100/2001, actele de stare civilă ale cetățenilor Republicii Moldova, întocmite de către organele competente ale țărilor străine au putere doveditoare în Republica Moldova numai dacă sunt transcrise în registrele de stare civilă ale Republicii Moldova. Cererea de transcriere urmează a fi soluționată în termen de 2 luni din ziua depunerii. Acest termen poate fi prelungit până la 3 luni (art.65, alin.4 din Legea nr.100/2001). Numai în așa mod actele respective obțin putere doveditoare în țară.

Căsătoria încheiată în străinătate este supusă legii locului. Putem admite că forma poate fi o înregistrare în fața unei autorități de stat, în fața unei autorități religioase abilitată a încheia în acel stat căsătorii prin simplul consimțământ după cutumele locale, o căsătorie privată în fața unor rude după obiceiul local sau un alt fel de uniune privată sau în rituri prevăzute de obiceiurile locale. În schimb, pe teritoriul Republicii Moldova singurele căsătorii valabile sunt cele încheiate în fața autorităților civile locale sau în fața reprezentanților diplomatici și consulari străini abilitați a încheia căsătorii în țara noastră între cetățeni care aparțin statului trimițător [7, p. 70].

2. Condițiile de fond la încheierea căsătoriei cu element străin

În cazul încheierii căsătoriei, se poate proceda separat la examinarea pentru viitorii soți dacă îndeplinesc fiecare după legea lor națională, condițiile de fond pentru a încheia căsătoria. Art. 155, alin. 2 Codul familiei prevede o aplicare distributivă a legilor naționale ale viitorilor soți. Este posibilă, în unele cazuri, și o aplicare cumulativă a legilor naționale, în acest sens, art. 162, alin. 1 Codul familiei, prevede că adoptatorul și adoptatul trebuie să îndeplinească cerințele care sunt obligatorii pentru ambii, stabilite de fiecare dintre cele două legi naționale. Căsătoria și adopția sunt acte care se realizează instantaneu. Altfel stau lucrurile conform unor sisteme de drept și în cazul relațiilor personale și patrimoniale dintre soți. Aceste relații se desfășoară de-a lungul unei perioade de timp, de obicei, în timpul întregii vieți [7, p. 70].

În cazul căsătoriei încheiate pe teritoriul Republicii Moldova sunt posibile mai multe ipoteze. Într-o primă ipoteză, căsătoriei între străini cu cetățenii diferite, se aplică fiecăruia legea sa națională, adică legea statului a cărui cetățeni sunt (spre exemplu, un cetățean francez se căsătorește cu un cetățean român în Republica Moldova, în privința condițiilor de fond francezului i se va aplica legea franceză, iar românului legea română).

Căsătoriei între un cetățean al Republicii Moldova și un cetățean străin, i se aplică legea națională a fiecărui viitor soț, pentru cetățeanul Republicii Moldova, legea Republicii Moldova, iar pentru cetățeanul străin, legea statului a cărui cetățean este (de pildă, un cetățean al Republicii Moldova se căsătorește cu un cetățean italian în Republica Moldova, atunci cetățeanului Republicii Moldova i se va aplica legea Republicii Moldova, iar cetățeanului italian legea italiană). În continuare, în cazul în care căsătoria se încheie între un cetățean al Republicii Moldova și un apatrid, se va aplica legea națională a fiecărui viitor soț, adică cetățeanul Republicii Moldova este supus legii Republicii Moldova, iar pentru apatrid se aplică legea statului în care acesta își are domiciliul sau, în lipsa acestuia, legea statului unde își are reședința (de exemplu, un cetățean al Republicii Moldova se căsătorește în Republicii Moldova cu un apatrid ce-și are domiciliul în Polonia, atunci cetățeanului Republicii Moldova i se aplică legea Republicii Moldova, iar apatridului legea poloneză, ca lege a țării unde își are domiciliul).

În situația în care căsătoria se încheie între străini care au aceeași cetățenie, se aplică legea lor națională, altfel spus legea statului a cărui cetățeni sunt (de exemplu, doi cetățeni ruși se căsătoresc în Republica Moldova, lor li se va aplica legea rusă).

În ipoteza căsătoriei între doi apatrizi, se aplică fiecăruia legea sa națională, deci fiecare este supus legii statului unde își are domiciliul iar, în lipsa acestuia, legea statului unde își are reședința; dacă acestea au domiciliul sau reședința în Republica Moldova, se aplică legea Republicii Moldova (de pildă, se căsătoresc în Republica Moldova un apatrid cu domiciliul în Germania și un apatrid cu reședința în Ucraina, atunci primului i se va aplica legea germană, iar celui de al doilea legea ucraineană). Căsătoriei între un cetățean străin și un apatrid i se aplică legea lor națională, pentru cetățeanul străin legea statului a cărui cetățean este, iar pentru apatrid legea statului unde își are domiciliul iar, în lipsa acestuia, legea statului unde își are reședința (spre exemplu, un cetățean belgian se căsătorește în Republica Moldova cu un apatrid ce-și are domiciliul în Elveția, atunci cetățeanului belgian i se va aplica legea belgiană, iar apatridului legea elvețiană).

În legătură cu căsătoria încheiată în Republica Moldova trebuie să facem o remarcă și anume că în ipoteza în care viitorii soți se află în Republica Moldova și ei încheie căsătoria la misiunile diplomatice sau oficiile consulare ale statelor de care aparțin o asemenea căsătorie nu va fi considerată încheiată pe teritoriul Republicii Moldova, ci pe teritoriul aceluia stat cărui îi aparține misiunea diplomatică sau oficiul consular. Se va proceda astfel deoarece teritoriul misiunilor diplomatice sau oficiilor consulare se consideră că fac parte nu din teritoriul statului unde se află, ci din teritoriul statului trimitător. La fel se va proceda și în situația inversă, adică când căsătoria se va încheia la misiunile diplomatice sau oficiile consulare ale Republicii Moldova.

Din ipotezele menționate mai sus decurg următoarele concluzii. Desigur, cetățenii Republicii Moldova trebuie să îndeplinească toate condițiile de fond prevăzute de legea Republicii Moldova, fie că se căsătoresc în țară, fie că se căsătoresc în străinătate. Cetățenii străini care se căsătoresc în țara noastră vor putea să probeze îndeplinirea condițiilor de fond ale căsătoriei prevăzute de legea lor națională cu un act eliberat de autoritățile competente ale statului respectiv. De asemenea, cetățenii Republicii Moldova care se căsătoresc în străinătate vor dovedi îndeplinirea condițiilor de fond ale căsătoriei cu certificatul eliberat de autoritățile competente ale statului nostru. Eventualele dispense de la condițiile de fond pentru încheierea căsătoriei se acordă de autoritățile competente ale statului respectiv și se dovedesc, în mod corespunzător, printr-un act eliberat de acele autorități.

4. Efectele căsătoriei cu element de extraneitate

Conform art. 157 Codul familiei, drepturile și obligațiile personale nepatrimoniale și patrimoniale ale soților se determină de legislația statului în care își au domiciliul comun, iar în lipsa domiciliului comun - a legislației statului unde aceștia au avut ultimul domiciliu comun. Dacă soții

nu au și nici nu au avut anterior un domiciliu comun, drepturile și obligațiile lor personale nepatrimoniale și patrimoniale se determină pe teritoriul Republicii Moldova în baza legislației Republicii Moldova.

Efectele personale ale căsătoriei absorb aproape complet efectele patrimoniale. În relațiile dintre soți și în exercițiul drepturilor față de copii, ei au drepturi egale (art. 16 Codul familiei). Soțul de bună credință la încheierea căsătoriei declarată nulă sau anulată, are drept la întreținere și raporturile dintre ei sunt supuse, prin asemănare, dispozițiilor privitoare la divorț. Bărbatul și femeia au drepturi și obligații egale în căsătorie și hotărăsc de comun acord în tot ce privește căsătoria. Soții sunt obligați să contribuie, în raport cu mijloacele fiecăruia, la cheltuielile căsătoriei. Bunurile dobândite în timpul căsătoriei de oricare dintre soți, sunt, de la data dobândirii lor, bunuri comune ale soților.

5. Legea aplicabilă divorțului cu element de extraneitate

Divorțul în care o parte sau ambele părți sunt străini, este cîrmuit de art. 158, alin. 1 Codul familiei. Așadar, instanțele noastre atunci cînd sunt competente aplică desfacerii căsătoriei legea Republicii Moldova. Și această normă este o normă unilaterală consacînd legea forului în materia divorțului.

Se consideră că cazul în care soții străini care nu au aceeași cetățenie cer divorțul în fața instanțelor noastre, dar au domiciliul comun sau reședința comuna în altă țară, practic, nu se va întîlni, pentru că este firesc ca ei să se adreseze instanțelor din țara unde au domiciliul comun sau reședința comună [8, p. 87].

Mențiunea trebuia să se facă în termen de două luni de la data cînd hotărîrea a rămăsesse definitivă. În baza reglementării actuale, instanța noastră are competență exclusivă în materie de divorț numai în cazul în care ambii soți domiciliază în Republica Moldova, iar unul dintre ei este cetățean al Republicii Moldova sau străin fără cetățenie.

Bibliografie:

1. Sitaru D. A. Drept intențional privat. Vol. I. București: Ed. Holding Reporter, 2013. 776 p. ISBN 973-588-279-5.
2. Cod civil din 17.07.2009//Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011 // [Online]: <https://lege5.ro/Gratuit/gi2tsmbqhe/codul-civil-din-2009> (accesat pe 10.10.2022).
3. Tomescu M. Calificarea căsătoriei în dreptul internațional privat român. În Analele Universității București. Drept, 1995. P.73-76. ISSN 1011-0623.
4. Tomescu M. Calificarea căsătoriei în dreptul internațional privat român. În Analele Universității București. Drept, 1995. P 76-79. ISSN 1011-0623.

5. Filipescu I. P. Drept internațional privat. București: Ed. Proarcadia, 1993. P. 445. ISBN 973-96351-4-8.
6. Codul civil al Republicii Moldova Nr.1107-XV din 6 iunie 2002, intrat în vigoare la 12 iunie 2003 // https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129081&lang=ro (accesat pe 10.10.2022).
7. Jakotă M. V. Drept internațional privat. vol. II. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1997 .p. 350. ISBN 978-9975-50-213-9.